„ЗАСТАВА“ излази три пута у недељи: **средом, петком и недељом.**

ЦЕНА ЈЕ ОВА

за Аустро-Угарску:

на целу годину . . . . . 12 фор.
на пола године . . . . . 6 „
на четврт године . . . . . 3 „
на један месец дана . . . . . 1 „

за Србију:

(у сребру)

на годину 120 гроша, на пола године 60 гроша, а на четврт године 30 гроша чар.

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по количини врста или места које заузимају из оваких ситних петит слова, и за сваку врсту плаћа се увек по 6 новчића, а за жиг сваки пут башка по 30 новч.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а претплата и огласи администрацији „Заставе“ у Нови Сад, у кући под бројем 11 и 12 у дунавској улици.

Рукописи не враћају се натраг.

БРОЈ 107. **У НОВОМЕ САДУ, У НЕДЕЉУ 122. СЕПТЕМБРА 1871.** **ГОДИНА VI.**

У НОВОМ САДУ 11. септембра.

Мађари су мора бити јако огорчени на деловање Хохенварта, не мирише им он више и пледирају за његов пад. Ево шта читамо у „Пестер Л.“ „У стану његових (хохенвартових) присталица узкликнуло се, да је добивена победа над уставом и већ се видела федералистична застава, где се над Цислитавом вије. Чешка је штампа изјавила захвалност отаџбине министру-председнику за безусловно признање државног права . . . и у томе је главни узрок, што морамо безобзирно да иштемо, да гроф Хохенварт уступи. Године 1848. признала се нека права Чешкој у једном министарском одпису, који је у најбурнијим тренутцима састављен без значаја и пун противности и немогућности, и то је још и сада magna charta чешка, на којој оснивају сву систему њиховог уображеног државног права. Ако се неће да се отворе такови путеви стању, које баца пред собом тавне сенке грађанског рата или и распада државе, ако се неће да се изазову решења крвљу и гвожђем, онда мора — то је наш ултиматум — што скорије и што одлучније да се касира онај решкрипт (на чешки сабор) да се прогласи да је ништав, противуставан и за то по себи самом пропада. Време је врло озбиљно, тренутак је очајан а да би могле само полутанске мере поднети. Сада има само једне речи: доле са тим решкриптом, доле с тим министарством“.

Тако мађарска преса, а „Покрок“ из Прага, лист старочеха довикује сигурним гласом, да ће лармације у Угарској иста така судбина постићи као и тако зване „уставоверце“.

Међу тим се у Бечу већ поговарало о некој министарској кризи. Једни су говорили да ће Бајст уступити, а други опет, да ће министарство Хохенварта дати оставку. Но међу тим су ти гласови о министарској кризи опроврг нути као неистинити.

Као што је познато, био се разнео глас, да ће се кнез Горчаков састати са Тјером и том приликом углавити уговоре између Француске и Русије, који би конференције у Салцбургу парализовали. Сада се из Париза тај глас о састанку Тјера са Горчаковом одлучно опроврга ва, и тако по себи одпадају све комбинације о томе.

Све се више пријава јављају за старокатоличански конгрес из свију крајева Јевропе а особито из Немачке, тако да ће тај конгрес бити величанствен како у погледу множине чланова тако исто и у погледу научности и интелигенције. Конгрес ће бити у Минхену, главној вароши Баварске. Ми ћемо више пажње да обратимо у будуће на религиозне покрете у Немачкој, једно што је то у опште питање које засеца у јаван живот, друго, што се догађа у земљи велике реформације на том пољу.

Свештенство у Шпанији није задовољно са краљем Амадеом, па то своје незадовољство хтело је да покаже и приликом путовања краљевог по Шпанији, а особито у Валенцији. Само што им није демонштрација испала за руком. Краљ није ни приметио, а народ је сироте попове исмејао.

Из Албаније пишу „Пештанском Лојду“ ово: „Бура ће се за сада на сваки начин разићи и уступити места лепим сунчаним данима.“ По „П. Лојду“ су лепи сунчани дани, кад Турска може мирно и по вољи да жари и пали. Даље продужује дописник истих новина овако: „Албанези не само што су храбри људи, већ су они и мудре главе. Они кад виде, да митрељезе и снидерове пушке далеко надмашују њихово оружје, неће онда да јуре у сигурну пропаст, а без и најмањег изгледа, да ће својој ствари тиме послужити. И тако се синови брда и несилазе са својих стена, а низами опет непоказују вољу, да своје непријатеље тамо потраже, где митрељезе и остало оружје невреди много, већ где одлучује лично јунаштво појединог човека.“ Дакле није баш тако мирно све у Албанији, земљи Скендер-бега Ђорђа, кад су јунаци арнаутски у брдима а низами турски посели вароши, па одатле одводе Арнауте у војнике и шиљу их на границу Турске да тамо стражаре, а за ту службу добијају јадни на дан једну оку леба и 2½ пијастра (25 новч. а. вр.)

По телеграмима у страним новинама видимо да је скупштина у Крагујевцу отворена 8. о. м. беседом регентства, где се наглашава осигурана уставност у Србији и економски напретци. Даље се јавља, да ће се важни предлози донети и конштатује се особитост војске. У погледу жељезничког питања гледаће влада да се споразуме са портом. Јавља се даље да ће се донети пред скупштину о подизању споменика кнезу Михајлу.

За председника у скупштини овој изабран је Карабиберовић.

СРБИЈА.

III.

Између државни установа најглавнија је *устав*, који је које извор које стожер осталим установама.

Знамо, да садања редовна скупштина по уставу није власна, да доноси промене у уставу, али како би по истом уставу скупштина могла покренути питање о променама у уставу, и како би то покретање тим нужније било, што се изискује, да још једна скупштина пристане на жељу промене, па да велика скупштина промену предузети може: то би време било, да већ ова скупштина покрене потребне промене, а ми изпуњавамо нашу публицистичну дужност, ако о уставу коју проговоримо, и пред лицем прве редовне скупштине назоре наше о потреби промене изложимо и разложимо.

Ми ћемо да станемо на станиште, на које је народ у Србији ма из какви разлога стао, на станиште „уставне монархије“, и с тога гледишта прегледаћемо поједина важнија определења устава.

Устав државе једне установљава двоје: прво, ко, и у ком облику врши државну власт, друго, на који начин, и под каквим је условима врши?

За „уставну монархију“ каже се истина, да јој је основно начело, да монарх, владатељ врши државну власт, а да је у начину вршења те власти законима ограничен, али је питање: *чијим правом* врши он државну власт, својим или друштвеним, народним правом? Где је другим речима извор државног суверенства, поглаварства, у праву појединог човека, и односно појединe породице, или у праву државног друштва, народа? Решење тога питања има своје практичне посљедице. Где се узме прво, ту је тежиште државне власти у монарху, он је позитивни, делајући чинилац њен, а народ, и односно његово представништво, скупштина, само је негативан, ограничујући чинилац; где је друго, ту је тежиште државне власти у самом државном друштву, и народу, и односно његовом представништву; он определује цел и правац државне радње, а монарх је више умеравајући, или ограничавајући чинилац, који је штит противу пренагљености, или стена, о коју се таласи партајни страсти бију и ломе. По првом назору монархија је установа тобоже *правна*, која тобоже од природе државе, или још и од Бога своје право одводи, и коју народ и никакав покрет неможе правно оборити (отуда „ми божијом милости“), а у појединим породицама пре изумрења њеног ни изменити неможе (тако звана легитимност); по другом назору и монархија је *политична* установа, коју народ по својим потребама удесити, а и одстранити може. По првом монарх уступа народу, и односно представништву народа толико права, колико му рачун допушта, или колико кад узмора; по другом народ уступа монарху права, колико то државни интерес изискује, или допушта.

Има их, који говоре и о деоби државне власти у држави, и то или тако, да законодавство у једним, управа у другим, судство у трећим рукама стоји, или да се свака од ти власти врши тако, да у њима и монарх и народ, непосредно или путем своји органа равноправно учествује; но така подела може више у теорији и на папиру постојати, у животу пак може само бити говора о подели струка, а језичац на ваги државне власти увек ће на једну или другу страну претегнути; па и начелно узевши, државна је власт у вршку свом недељива, и у сукобу мора се знати, у кога је последња реч; ако је у монарха, онда монарх влада по „божијој милости“, или по својој, ако је у народа, онда влада по народној вољи. Ако установе то не одреде, или немогу сукоб да издрже, то решава преврат од озго или одоздо.

Кад горња начела узмемо за мерило новог устава кнежевине Србије од год. 1869. то нам се неможе на ино, а да га не уврстимо у ред они устава, који владатеља сматрају за извор и главног чиниоца државнене власти. 3. §. устава каже: „Књаз је поглавар државе,е, и као *такав има сва права државне власти*, а извршује их по определењима устава.“ (Речимице по бававарском уставу.)

То ће се још боље видити из определења, како кнез дрдржавну власт врши?

Да видимо дакле *како* кнез најважнија права државнене власти извршује?

Штото се законодавства тиче, ту је најглавније, како штито постаје законом? ко има право предлога, и како закон крепост добива?

Штото се тиче предлагања то и у самим оним уставним монархијама, које се држе начела, да је државна пуновласт у монарха, и да је он по „божијој милости“ алфа и омега, „аз и ижица“ државне власти, ипак сабор или скупштина, која народ проедставља и заступа, има онако исто као и владатељ право иницијативе, т. ј. право, да и осим монархха, односно владе, може самостално формалне законске предлоге доносити, претресати, и владатељу на санкцију, потврђење подносити. То је тако звани minimum, најмање што, што се изискује, да се може казати, да је народно представништво такође делајући чинилац у законодавству, да и оно реформе покретати може; то је „необходни“ criterium, мерило најмањег, необходног ступња уставности, да се о уставности у обште, и о сутицају народа у законодавству говорити може. §. 54. устава истина каже: „Законодавну власт врши народна скупштина са кнезом,“ тако да би по томе рекли, да је у скупштини тежиште тога права; али се одмаа додаје: „Она неможе узимати у свој круг рада друге предмете, осим они, који *су јој уставом определљени*, или оних, *које би јој кнез нарочито предао*.“ У уставу пак не само да није определено, које предмете може скупштина самостално, т. ј. сама од себе, својом иницијативом претресати, у законску форму сводити, и у виду законског предлога решавати, него у чл. 58. стоји: „Но формални пројекти (закона) *произилазе само од кнеза*.“ Ако дакле кнез, и односно влада му, не узхте учинити формалан пројект: „да се какав закон изда, или постојећи измени, или допуни, или протумачи,“ то остаје по старом, и скупштини су руке везане. Шта више једанпут поднесени пројект може кнез узети натраг у свако доба, „док исти не буде у скупштини коначно решен“ (чл. 60.).

Кад овако стоји већ са законодавном иницијативом, онда ћемо заман тражити рачуна о начину крепости, санкције закона.

У оним монархијским уставима, где се народ за извор, и делајући чинилац државне власти сматра, бивало је и бива уређивано: да владалац законском предлогу законодавног тела само два пут санкцију одређи може, а трећи пут да закону мора санкцију, крепост, потврду дати.

У Енглеској владалац има неограничено право тако зване запреке санкције, („veto“), али се то право услед парламентарне форме владавине, по којој владалац у сукобу са законодавним телом или на народ апелује, т. ј. сабор разрешава и нов сазива, или министарство одпушта, већ више од стотине година никад није употребљавало, и последњи је пут употребљено под краљицом Аном.

У Србији неможе ни доћи до тога „veto,“ јер где скупштина нема права ни чинити формални законски предлог, ту је сувишна запрека, и санкција је пука формалност!

Што се дакле законодавства тиче, ту народна скупштина у Србији у погледу законске иницијативе нема више права, него што су га пре год. 1848. имали у Аустрији тако звани постулантски (тражбени) сабори, који су монарху своје жеље и захтеве подносили.

Друга је главна ствар у држави порез, данак сваковрсни терет и годишњи буџет. У том погледу каже се у чл. 56.: „Без одобрења скупштине неможе се ни у ком случају данак или обшти прирез установити, или постојећи преиначити,“ и чл. 66. каже: „Без пристанка скупштине неможе се држава задужити.“

Но ово право скупштине само у свези са буџетом има важности, и ту га сужавају, да не рекнемо у теснац доводе два определења: прво, што се у чл. 64. каже: да „скупштина неможе условљавати одобрење буџета предметима, који не би са истим у свези стојали“; а друго, што се по чл. 65. наређује: „ако скупштина не одобри захтевање сума, или ако би распуштени били пре решења буџета, то важи постојећи буџет и за идућу годину.“

Шта у таким околностима значи, или колико вреди то порезно и буџетно право скупштине?

Право пореза и буџета, у обште право финанције, то је и са материјалне, и политичне стране најважније право народа и његове скупштине; оно је у многим приликама њено једино законито оружје, којим се брани, и може да одбрани од рђаве, а при том тако лукаве владе, да јој је тешко путем обтужбе доскочити, особито ако је оптужба, као што је у Србији, и као што ћемо доцније показати, и с формалне и материјалне стране здраво отештана, и ограничена. Право народне скупштине, порез, данак, у обште финансијска средства влади одређи, сматрано је и сматра се за стварни паладијум уставности и народне слободе онако исто, као што јој је слободна штампа духовни паладијум. Новчана средства неће ниједна народна скупштина без разлога и основа одређи, јер њој државни интерес мора тако исто, ако не више, него влади, на срцу лежати; по горњему пак баш онда не би имала то право, кад би томе *разлога* и основа имала, т. ј. кад би навела, да је услов одобрењу, да се какве злоупотребе одклоне, или реформе уведу, или да се сустав владавине промени, а као да би могла скупштина без разлога, и основа, *без свезивања свога одобрења са другим предметима* порез одређи. Наравно и за један и други случај има влада право, да постојећи порез и за идућу годину подиже, а разуме се, да ако и идућа скупштина не би захтеване суме одобрила, да би влада опет и опет за сваку идућу годину *постојећи* порез подизати могла, чим би се и материјално обићи могло право народне скупштине.

Што се тиче права нар. скупштине у погледу задужења државе (чл. 66.) и то је прорешетано даљим определењима тога чланка, по којима кнез на предлог мин. савета, и по договору са државним саветом може у ванредним случајевима дуга од 200.000 дук. учинити, и касе-кредита од 30.000 дук. отворити, чега само *узроке* идућој народној скупштини саобштава — но то није од тако замашног материјалног значаја; свакако би пак требало, да се то идућој скупштини не само на знање, него и на одобрење подноси, и по томе да су министри за то одговорни, јер ванредне околности могу и те бити, што народна скупштина није хтела захтеване суме одобрити, и што је зато, или иначе скупштина разпуштена, те би та свота као додатак на постојећи годишњи порез могла се употребити на цељи, које скупштина није одобрити хтела, или би иначе влада према *којој* је скупштина неповерење показала, служила за закрпу, те би тако то ванредно право кнеза и владе било не котва у каквој непредвиђеној или изненадној државној, него у владиној нужди.

Сад долазимо на круг државне управе, и у обште на начин, како кнез врши она права, која би уставном владаоцу за своју страну припадала.

У уставној монархији, у којој је тежиште државне власти у државном друштву, у народу, владалац врши своја права, која му како око законодавства, тако и око државне управе, и судства припадају, путем министарства, које је не само њему, него и народу, односно народној скупштини, или дотичном законодавном телу одговорно. У такој држави монарху као чинитељу управне власти припада једино преимућно право, да поставља органе врховне управе, који после одговарају како за део владатељског учешћа у законодавству, тако и за систему управе, владавине. Система владавине, или смер и правац њен морају бити у интересу, и по вољи народа, односно народног представништва; према овој удешава се сустав владавине, према овој пада и мења се министарство. Монарх не бира системе владавине, него мотри на кретање јавног мишлења, и према већини народне скупштине бира одговорне министре, или апелује на народ, ако мисли, да је несугласица између народа и представништва му настала. Некажемо, да владалац у осталом мора или треба да скрсти руке, да буде подобан Сијевом „великом изборник-дембелу,“ али колико му год био широк простор личног, умног и моралног уплива и учешћа у државна дела, правни круг деловања му ограничава се на речено, а нарочито у погледу на унутрашња дела. Тежиште не само законодавства, него и владавине у напредним ма и монархијским земљама лежи у народној скупштини у томе, што министарство треба да је са народном скупштином, односно са већином у њему сагласно т. ј. парламентарно.

Кад то мерило употребимо према определењима српског устава у погледу министарства, онда неможе нам се на ино, а да не рекнемо, да се у њему не оснива парламентарна владавина у Србији. Казати ће се: да ни у другим уставима нема определења, да министарство мора бити парламентарно, и по томе из већине законодавног тела узето, или према правцу те већине састављено — но што у тим другим уставима има то је: да су министри одговорни не само „за издајство према

отачаству или владаоцу, кад повреди устав, кад прима мито, и кад оштети државу *из користољубља*". (§. 101. устава у Србији), него и за дела, која нису целисходна, или су унаточ *интересима државе*, или која већу неспособност, или очевидни немар показују, у обште за оно, што се зове лошом управом (Missregierung) па ту и не било повреде устава, или закона, или ма их не *кривична*, или *користољубива*, себична, него и добра намера руководила. У овом другом састоји се *политична*, парламентарна одговорност, и та повлачи посљедицу, да и влада и без особеног уставног опредељења *мора парламентарна* бити.

У закону о „министарској одговорности" сасвим је у духу новије науке опредељено, да државни суд за суђење министра постављен може само судити, да се министар од звања уклони, и можда неспособним прогласи за даље оправљање државне службе, а остало да суди кривични суд — али у томе се не састоји политична одговорност, него се ту нормише само политична каштига за дела *правне* одговорности, а ни у уставу, ни у реченом закону о мин. одговорности нема ништа *о политичној одговорности*, или оној одговорности, која ма се свршивала и у самом кругу народне скупштине, мати је парламентарне владавине.

Где нема уређене *политичне одговорности* владе, т. ј. за дела, која ако и не задиру у оквир устава и закона, али ипак у праву сферу државне управе, *администрације* спадају, ту кад би и могло бити говора о *уставности* у *законодавству*, која је у Србији као што видисмо крња, о уставности владавине говора бити неможе.

Кад пак посмотримо, какви су услови и саме *правне* обтужбе у Србији, онда видимо, да је одговорност владе на најмању меру сведена. Један чл. устава каже, да за предлог обтужбе треба две трећине скупштински чланова. Кад се обазремо на то, да трећину скупштинара влада у скупштину шаље, и да је по том само један глас од народа изабрани чланова довољан, да предлог обтужбе осујети, онда можемо оценити практичну важност одговорности, и по томе уставне владавине.

Ми смо овде о одговорности министарској говорили само у колико је она у свези са уставном владавином, а посебице вратићемо се на њу при оцени закона о мин. одговорности у Србији.

Главна је ствар у уставу састав народне скупштине, положај поједини скупштинара, и положај скупштине према јавном — мишлењу.

Ми смо већ другом приликом навели, да је то не само највећа неправда, него и срамота, лага, што су правобранитељи искључени из нар. скупштине; што би се у другим земљама у подобним околностима у једну крајност прешло, да би се тако званој правничкој интелигенцији каква повластица у том дала, то се овде прешло у крајност искључења. То се уради у земљи „једнакости" — јер се бирократија боји сутицаја, и супарништва правобранилаца.

Положај поједини скупштинара огледа се у тако званом „имунитету". Чл. 71. каже истина, да: „нико и никад неможе узети посланика на одговор *за глас*, који је он дао као члан скупштине." Но и тај је члан само „евенка" око које је толико гроздова изнимака, да је имунитет посланика лабав. И добро треба разумети, за *глас* није одговоран посланик, а да је за *говор* одговоран, сљедује из даљег текста, јер „ако би његови изрази садржавали нападање на личност кнеза, кнежевску фамилију, намеснике кнежевског достојанства, скупштину, или поједине чланове њене", може, и то *председник* предложити, да се тај члан на неко време искључи из скупштине.

Овде још није говор о нападању, које би злочин или преступ сачињавало, него што се најпре председнику, па онда скупштини као нападање свиди, и тако од произволења већине, коју поред трећине владини посланика није тешко створити, зависи слобода говора посланика, зависи његова част, која у искључењу лежи, зависи и право заступлења оног бирачког среза, коме је заступник. А ако се тој већини свиди, да у изразима има и злочина или преступа по кривичним законима, онда га по једном чл. може и суду предати. Ради би знати, из кога је устава европског то извађено, или је и то у „духу народа србског?" Где дакле да слободна, па ма кадкад и грубија, а можда и по заслузи грубија реч има станка, кад и у народној скупштини не? И како ли ће да отвори уста посланик са села, који и незна фине границе кривичног закона, а још мање границе тако зване пристојности, или боље рећи „етикеције?"

Што се јавности скупштинске радње тиче, та је паладијум народног права у представничким скупштинама; једино средство, да бирачи свога посланика контролисати и видити могу, да ли ради у смислу свога програма, у сугласу са оним јавним мишлењем, које га је изаслало. О обалу јавности, с које публика на пловидбу свога представништва гледи, крше се и разбијају таласи страсти. Подлост и безобразлук немају ма да се размећу.

Ова јавност у уставу није довољно ујамчена; председник, министар, или владин повереник може искати, да се седница у тајну претвори; истина каже се за саобштења, која тајност изискују, али се не каже, да ако та саобштења расправи повода даду, и ако четвртина или друга количина посланика не увиђају нужду или потребу тајности, да се седница у јавну претворити може.

Да видимо сад, како стоји са осигурањем чиновника с једне, и грађана с друге стране.

По чл. 105. устава неможе се судији за своја званична дела под суд дати, ако на то касацијони суд допуштење не да.

По истом члану устава сваки чиновник одговара за своја званична дела, но не каже се коме, а ни пред ким?

У Енглеској сваки грађанин може се против сваког званичника суду тужити. И у Угарској је подобно што уведено. Знамо, да је у Француској највећа тегоба била против чл. 75. Наполеонског статута, по ком се против званичника није могла тужба подићи без саизволења државног савета.

Што се пак грађански слобода тиче, као слобода личности (чл. 25. и 27.) обиталишта (чл. 28.) говора и печатње (чл. 32.) осим тога, што им вредност зависи од закона, које устав у изглед ставља, опредељено је у чл. 38. да се „у случају опасности за јавну сигурност" могу чл. 27. 28. и 32. обуставити, а тако исто и чл. 111. о надлежности суда, по томе власт у том случају може произвољно поступати. Можда се гледало на то, што се у подобним околностима и у Енглеској може обуставити „Habeas corpus acte," закон о личној слободи, али тамо парламенат изјављује, да је и кад је тај „случај опасности," и време определује, за које то траје. Бар да се определило, да и у Србији то скупштина опредељује, или да се пред идућом скупштином те мере у обште и појединце оправдати морају. Од тога нема ништа.

За савет смо давно казали, да је пети точак у државним колима, да је и непотребан, и скопчан са трошковима, са којима би се толико и толико учитеља или професора издржавати, или подпомагати могли. Он је „дом инвалида" за високу господу чиновнике.

Уставност „устава" карактерише и то, што по чл. 106. војска не полаже заклетву на устав.

Важно је такође, како се устав мења, дотерује, поправља. Од тога зависи тако звана „могућност законитог развитка устава" (Entwiekelungsfähigkeit.) Овде нећемо да се у то упуштамо, ваља ли то, да је уставотворни орган други, него законодавни? Примера има и за једно, и за друго у најслободнијим уставним, и самим републиканским државама. У северно-америчкој републици има то свог основа и у том, што су тамо *савезне државе*, и што је устав ти држава *уговор* између њи, зато се свака измена устава сматра као нова погодба, и за то се већа јамства тражила, него за обично савезничко законодавство на основу устава.

У монархијским државама обично је, да се јамство за већу потребу непренагљеност, и промишљеност промене тражи, да две трећине обичног законодавног тела на промену пристану; у Угарској и нема формалне разлике између „уставни" и обични закона; пошто их сабор са истом већином гласова доносити и мењати може. Новија наука неће у опште ни да зна за „уставне или основне законе," који обично законодавство, и најближе коло и поколење народа вежу, шта више *комуналисте* (различни од комуниста) одбацују и само законодавство, но свагдашње увиђење избрани делегата (декрети) важе на сваковрсном пољу јавнога живота.

Но где је иначе и одвојен орган уставотворни, и законодавни, или се од последњег за прво иште „изредна већина" ту се у уставу установило само оно, што у устав спада, а никако ствари, које у обично законодавство спадају. У србском уставу пак има много ствари, које не спадају у устав, него у обично законодавство. Тако определење, ко ће моћи бирати, ко ли за скупштинара изабран бити, спада у законодавство, особито онде, где народно представништво није на сталежком темељу основано, где би се дакле сталежима уставом повластично право осигурало. Кад би у Србији хтели да н. пр. скину лагу са адвоката, и да им даду право, да могу изабрани бити, морала би се велика скупштина сазивати. То би исто морало бити, кад би се хтело променити определење устава, да скупштина себи председника бира, што је свуда у иоле слободним државама право скупштинско, мешто што сад скупштина шесторицу предлаже, или да се јавности већа јамства прибаве, и т. д. и т. д.

Но најглавније је то, што: прво о промени устава само онда може бити говора, кад то две редовне скупштине предложе; друго, што и за таки предлог треба две трећине гласова скупштински чланова. Сад кад се узме, да кнез, т. ј. влада трећину посланика у редовну скупштину шиљу, онда је јасно, да ни једна скупштина не може предлог за промену устава учинити, ако владини посланици не узхту, и ако само један од народни заступника уз њи пристане. Није ли то пољско „nje pozwolam" (не допуштам) од стране једног народног заступника? Није ли дакле у корену препречен, или бар јако отештан закоити развитак устава?

Мислимо, да смо објективно у главним потезима показали мане и недостатке постојећег устава. И сад прелазимо на поједине установе, и потребе.

ГРОФ АНДРАШИ И ТРОЈЕДНА КРАЉЕВИНА.

Свакојаки је чуда бивало на свету у свим временима и на свима крајевима, али овака чуда ваљда још никад и нигде не беше, што чини мађарски „премије"-министар, гроф Андраши, са троједном краљевином. Као да је троједна краљевина његова домена, спахилук, ког је наследио од свога бабе, или у мираз добио са својом женом у искључиву имовину, тако се самовољно титра тај охоли магнат мађарски, са једном земљом, која по праву своме историјском и круном толико пута ујамченим законима има сва атрибута једне самосталне краљевине, да и не спомињемо народно-индивидуална права која су по модернијим државним наукама надмашнија и важнија од хисторичких.

За нас су права троједне краљевине као таке не сумњива, исто тако као што је несумњиво и то, да данашња „нагодба" Загреба са Пештом, раз-бана Рауха са грофом Андрашиием није израз *народне воље*, него израз *самоволе* с једне стране споменутог раз-бана Рауха и његових „мамелука" с друге стране грофа Андрашија. За други свет, па и за саме паметније Мађаре такође не подлежи сумњи ни једно ни друго, и сам Андрашија тешко да би имао петље да пориче права на самосталност коју троједна краљевина има, као ни то, да споменута нагодба није дело искључиво његове махинације, на штету народа у троједној краљевини склопљено.

По нашим назорима основаним на непобитним правима троједне краљевине, и толико пута у овоме лисгу доказаним „поштена нагодба" од год. 1868. повредила је права троједнице до живца. Ово истина није прва повреда, коју Мађари троједници нанеше; до год. 1848. догађало се то више пута и у више прилика, кад год се Мађари осетише снажнији, као и споменуте године. Свезу са троједницом увек хтедоше Мађари изврнути тако, да опкораче троједницу на своју корист. Али овако, као сретством и помоћу „поштене нагодбе" Андрашијево-Рауховске, још нигда не беше троједница од стране Мађара понижена и опкорачена. Бели лист, ког Деак у име Мађара пружи троједници у доба борбе за уставност са Бечом, као цену помоћи српско-хрватског народа, исписа Андрашија са својим приципетљама у троједници, који се касније показаше као ниткови, које закон искључује из друштва људскога, у место да га испише *народ* троједне краљевине. Каква је та нагодба, довољно је говорено; једном речи може се рећи: да је „нагодба" та троједну краљевину, понизила на ступањ просте *провинције* мађарске, у којој је искључиви господар мађарски министар-председник, који целу администрацију земаљску, њене органе од највишег до најнижег, од бана до последњег писара у земљи у својој руци држе, оковане у ланац апсолутне воље његове.

Историју четиригодишњег трајања или постојања те нагодбе знаде ваљда свако и сувише. „Заточник" је кроника тога доба и ко завири у њега, наћи ће на сваком листу по коју злоупотребу власти, чињену под моћним окриљем Андрашијевим. Трогодишњи низ најнижег нитковлука бележи владу раз-бана Рауха, међу којима се незна који је од кога црњи и гори, безаконији: дали протеривање сваке слободније речи; дал суспензија жупанијски скупштина; дал протеривање врснијих синова народа из земаљских служба; дал операције са „лоњско-пољском" шпекулацијом и „лимито-соли"; дал најпосле цео систем владе, који је ишао на то, да земљу што пре у пропаст моралну и материјалну потисне.

Шта је хтео Андрашија да учини с тим, и то је довољно познато. Непознајући законе природне, којима и народи подлеже исто као и појединци, мислио је, да ће силом гњечећи остале суседне народе, са којима Угарска или боље Мађари по своме географском положају у додиру стојати морају, ојачати *мађарски* народ, коме никаква будућност не предстоји, пошто је по себи нумерично мали и слаб а наслона на сродно племе које нигде нема, те да би отуда снаге за опстанак добијати могао. Положен међу мање народе мађарски народ, по мнењу високоученог грофа само се тако може у будућности одржати, ако би ове суседне народе ослободио, да онда као надмоћнији, сисајући из ових животну снагу себе зарани и тако одржи. За то је Андрашија све тако језујитски сплео, како ће троједницу као најближу сасвим ослабити и подлогом Мађара учинити. Расправе о финансијалном односају троједнице са Угарском на основу ове постојеће „нагодбе", које је „Заточник" више пута доносио, показале су јасно, како је политика мађарских државника управљена на то, да материјално троједницу у корист Мађара изцеди, јер материјална пропаст, нужно повлачи за собом и моралну пропаст једнога народа. Ова политика мађарски државника видљиво се огледа и у начину провинцијалисања војене крајине, коју Мађари хоће сасвим да опусте, одузев им најзнаменитији извор материјалног благостања — шуме.

Наравно да није искључиво тај један план, материјално осиромашити троједницу, којим је Андрашија намислио подићи своје племе. То је само једно од силних осталих сретстава, којима мисли постићи своју цељ. Самосталност земље збрисати то је такође међу главнијим сретствима, јер за осигурање Мађара, нужно је узети из руку народа у троједници и земаљску снагу војену за сваки случај. Година 1848. врло је још у живој успомени Андрашију, и како он неби још једанпут желио висити на вешалама ни in effigie, као споменуте године, то држи да ће се од понављаја слична догађаја сачувати својом „нагодбом".

Док му се онако лепо није захвалио на љубави раз-бан Раух, могао се охоли гроф Андрашија и љуљушкати у слатким санцима, како му планови излазе за руком. Али кад Петрињски војени суд поред свију интрига Андрашијеви, да избави свог љубимца, удари Рауху на чело жиг лоповлука, разиђоше се слатки санци обмане. Избори за народни сабор у Загребу, који се приближише опомену Андрашија на „променљивост" дела самртних људи, и он се упе свом снагом да тим изборима утврди дело „нагодбе". Али га већ беше срећа оставила. Поред свег напора Андрашијевој политици оданих административних органа, поред нечувеног притиска, потплаћивања и свију сретстава пресије, узимајући амо и само гажење и оваких закона, које донесе загребачко „справиште", — народ при изборима осуди дело Андрашијево, јер избра само опозицију „нагодбе" у сабор.

Ако Андрашија није хтео дотле из органа опозиције видити незадовољство народа у троједници са постојећим стањем политичким, са одношајем у који је троједница притиснута према Угарској, ако то није хтео из њих видити, из избора је то *морао* увидити.

И он је увидио. Запањеност која је завладала круговима меродавним у Пешти кад се сазнаде резултат избора у троједници, посведочава довољно, да је увидио. Његови органи, мађарска „Реформа" и „Пест. Лојд," удесише са свим помирљиве ноте. Као да ни најмање не беху преправни на таки исход политике Андрашијеве, тако се уплашише. Било је ту одмах уверавања о „пријатељству" и „братству" о „добрим намерама" које има угарска, односно мађарска влада према троједници, и бог те пита, какви још ствари. Народна странка у троједници пак чекала је да дође време, кад ће се *она* моћи разговарати са Андрашијем.

Али Андрашија добро знаде шта га са загребачког сабора може снаћи, те надајући се заслуженом колачу, никако не допусти, да се тај сабор сазове. По листовима се толико пута проносио дан сазивања сабора, али се увек опет одгађаху заказани рокови. Андрашију се једнако чинило да није ситуација његовим плановима повољна. По трећи пут ваљда означише листови рок сазивању сабора, кад се Андраши пожури са развојачењем двају пуковнија, у нади да ће бар у тим новим жупанијама моћи кога „командирати" у сабор, који би увећао број „верних." Али га срећа и ту изневери. Избори у беловарској и крижевачкој жупанији испадоше опет у духу народне странке, а рок сазивању сабора већ беше одређен на 2. септембар ове године.

Међу тим прође и тај дан, а у место да се народу даде прилика да поздрави сакупљене заступнике своје у Загребу, стиже глас, да је закључено у конференцији у Пешти, на којој беше хрватски бан, министар, и сви велики жупани из троједнице, да се сазив сабора одгађа до 3. јануара идуће године!

Ово је опет акт Андрашијеве мудрости, којим је хтео постићи троје. Једно да добије времена, да види какав ће ток узети Хохенвартова акција изравнања у Цислитави, те да по томе удешава касније и он свој план према троједници, а дотле да има одрешене руке како би Хохенварту могао сметати у делу измирења а на штету тамошњи славенски народа; друго, да одгађањем сазивања сабора загребачког продужи мандат њему повољној делегацији хрватској, који би престао у том случају да се сабор сазвао. Нова пак делегација хрватског сабора или неби ни ишла у Пешту или ако би и отишла, неби стајала уз Андрашијеву већину. А што је најглавније, двадесет и девет хрватских делегата према садањем саставу угарског сабора, могли би оборити Андрашијеву владу, па наравно и њега, ако би се уз левицу наслонили. То пак Андрашија неће да разликује. Треће је пак што је Андрашију руководило у одгађању сазивања сабора хрватског то, што он није чист од намере, да овај сабор распусти и на брзо даде сазвати други, нов, у коме случају се узда, да би у реорганисаним општинама и жупанијама с једне у зимском добу и хрђавој комуникацији у то време у троједници с друге стране имао јаке савезнике, да при новим изборима,

народну странку надбије, или бар ослаби, те себи повољнији сабор састави. Ово би се наравно тек имало учинити онда, ако из Цислитаве дуне за то повољан ветар; дотле пак није згорег добити времена. Тако умује мудри Андрашије.

Ми нисмо у стању спречити самовољу Андрашијеву за сада. Али бележићемо верно све чим са год тај државник огрешио према земљи нашој, према тројединој краљевини, а кад земан стигне, народ ће га већ умети позвати на одговор за све, што је урадио. Да га неће јефтино стати ова бесомучна игра са народом као што је српско-хрватски у тројединој краљивини, о томе смо потпуно уверени. Чега би нас могло бити жао, то је: што се може врло лако десити, да грехове Андрашијеве одкаје народ мађарски. Прилике томе могу се врло лако излећи.

За сад Андрашију можемо толико рећи, да смо приправни на све, ма се шта скувало у Пешти. Наступи ли оно што мало час као трећу циљ овог одгађања саборског сазивања наведосмо, показаћемо му, да нас ни ту надмудрити неће. Само нека не смеће с ума, да ће се други избори у тројединци на још већу штету Андрашијеви Мађара обавити. Ми смо уверени, да ћемо божјом помоћу и тога маха победити, али трошкове и патњу око избора Мађари ће платити.

Ово нека господин гроф имају на уму, ако до распуштања сабора дође.

У Срему. —н.

ОТВАРАЊЕ НАРОДНО-ШКОЛСКОГ САВЕТА.

У низу нових власти које имају по саборским закључцима да настану и своје деловање да отпочну стоји и *Народно-школски савет*, ново одобрена главна управа срп. нар. школа и надзорна власт свију они завода који уживају потпоре из народног фонда, уједно и врховна инстанција у спољним и унутарњим одношајима основних главних, учитељских и виших женски школа. Кад се помисли да добра управа и савестан надзор може доиста много да допринесе напредовању и развитку школа, те тиме знатно да промакне у напред образовање а отуд и напредовање самога народа, онда је било доиста крајње време да отпочне деловање своје наша највиша школска власт — и отпочињући деловање да даде директиву за успешан рад свију фактора нар. образовања.

Познато је да је сабор наредио да се народно-школски савет састоји из Његове Преузвишености администратора патријаршије као председника, др. Ђ. Натошевића као глав. референта, др. Максимовића, др. Касапиновића, пароха Јована Јовановића, професора Вукићевића, проф. Лазића и директора Димића као саветника а нар. секретара др. М. Рајића као перовође.

На сазив Његов. Преузвишености искупили су се чланови осим др. Касапиновића, који је препречен неодложним јавним пословима и др. Натошевића који је оболео, 6-ог сеп. у Карловце. Његова Преузвишеност отвори прву седницу савета подужим свечаним говором у ком је прешла летом историју наше народне шлоле у овим крајевима наводећи да је наш народ прешав у ове крајеве заводио себи школе и да су око тога настајале и црквене старешине и народни сабори и поједине општине, но да су им у то доба сретства била малена и оскудна па се сва брига свела око тога да се потребне силе приберу, које би деци народној ма у првим основима пут просвети показивале. Први период просветнога рада ограничио се на подизање школа и прибирање наставних снага.

Пошто су таке по већим општинама ма и у мањем броју основне шлоле заведене биле буду наскоро наименовани и окружни директори, који су у својим тако званим нормама приуготовљавали учитеље, но су и ти директори, пошто су били подручни државним управитељима само подчињену улогу вршили и по њиховом упутству своје звање отправљали. Касније време донело је нешто боље установе школске али су се и ове недовољне показале. У другој десетини овога столећа установљен је школски инспекторат са школским инспектором на челу, постављени су по окрузима, будимском, бачком, банатском и сремском и војној крајини школски директори, заведена је учитељска школа у Сомбору и народ је све ово с радошћу поздравио и одазивао се и новчаном потпором али од свега тога није видио жељена успеха.

Карактеришући овај други период вели да су се у њему многе основне школе подигле, учитељи образовали али „она циљ којој наш народ тежи постигнута није.“ Његова Преузвишеност наводи да је томе можда крив положај школски органа, пошто су зависили од државних власти, те се несу могли слободно кретати — па зато „изузимајући последњу десетину година кад су млађе и јаче силе, брижнији и искуснији мужеви и наставу и у праву у руке примили“ није било да видимо ни иоле добре књиге.

Прелазећи у садањост нада се бољој просветној будућности ако само вредне радине на овом пољу имали будемо. Уставна влада допушта нам слободно кретање а самоуправа упућује да радимо по најбољој користи народа. И народ наш брижан за својим напретком одмах је прихватио ову прилику, па је на сабору лањскоме међу толиким огромним пословима побринуо се и за школу „ово светилиште народне просвете,“ предложивши највишој државној власти ову уредбу о главној школској управи, која је 29. маја и потврђена.

Затим је Његова Преузвишеност изјавила радост своју на части која јој је пала у део, да може отворити *прву* седницу народно-школског савета, насликала је живим бојама величину задатка и дужности и изрекла је топлу жељу да гг. саветници и у овом новом звању своме буду нашем народу од користи! — После овог одушевљавајућег говора положе сви чланови свечану заклетву да ће вазда *унапређивати* и *бранити све* интересе *српских народних школа* и просветних завода.

Пошто се затим прочита уредба народно-школ. савета и допис митрополит. црквен. савета којим јавља наступање свога деловања, поднесе председник молбенице компетената за професоре на сомборској и пакрачкој препарандији, које се предаду ужем одбору да их прегледа и своје мнење поднесу. По подне су чланови савета држали договор о даљем раду и правцу тога рада. —

У сутрашњој другој седници предузме се прво избор професора сомборске препарандије. За катедру природних наука компетоваше кандидат професуре природних наука и књижевник Мита Петровић и економски часник Окановић. Први је изабран једногласно. За историју и ђеографију тражили су се Коста Радуловић директор сомборске гимназије и Бранко Николић правник, Аркадије Варађанин учитељ, Ј. Настић учитељ. Изабрат је Коста Радуловић. За женске ручне радове предложио је од 4 потражитељица учитељку Софију Јорговићку и приватну учитељку Марију Личанин. Савет изабра прву са платом од 300 фор.

За учитеља певања и свирке изабрат је сомборски коровођа Блажек, за гимнастику учитељ Деметровић, за краснопис Ђ. Теодоровић.

За Пакрачку учит. школу било је 3 компетента но савет је закључио да позове прво општину да се изјави за стан, даље да извиди стање фонда да се распишу стечаји за штипендије приправника и да се школа истом онда по могућству отвори и професори изаберу. Исто ће се тако расписати и штипендије за сомбор. приправнике 10 стипендија по 80 форинти.

Професорско тело сомбор. учит. школе позвано је да предложи наставни план своје школе. — Просветни буџет је узет на знање. — Нацрт занатлијски школа дат је референту да даде о њему своје мишлење. — Осим тога је упућен главни школски референт да спреми предлоге о извршењу „уредбе за срп. нар. школе“ наиме главније да споменем о сазиву учитељских зборова, о наставном плану, књигама, учевним сретствима, фонду за потпору сиромашних општина, мировина учитеља, и т. д. за све оне одношаје где се вели да ће их било потаћи, било нормирати главна шлолска управа.

Затим је закључено да савет обнародује почетак свог деловања општинама и свима властима.

Савет је одредио свој други састанак на 10 окт. којом ће приликом изабрати себи и подпредседника. — Ово је у главноме деловање илити боље почетак деловања народног школског савета.

Како смо се једном приликом из записа сомборске препарандије уверили, председник савета и сам је у својој младости са најодличнијом оценом свршио оновремену учитељску школу а знамо да вазда прати ризвитак и наших и туђих школских одношаја — уз то је са осталим члановима савета пуно одушевљен према народној просвети, у самом савету превалирају стручни гласови — све би то биле повољне прилике за почетак живлега рада на просветноме пољу.

Ми морамо одиста сажаљевати што је главни референат, за кога је сабор закључио ga sub spe rati одпочне своје деловање, тако оболео, да није могао присуствовати првој седници савета. Главни референат је по своме положају душа целоме савету, од његове иницијативе јако зависи деловање на унапређењу и развитку школских одношаја. а тако елижентна снага као што је др. Натошевић од преке је потребе поглавито при ударању темеља потоњем раду.

Напокон сва та велика нада у рад народног школског савета биће поузданија, ако савет нађе топлога одзива и потпоре у наших општина, у нашег народног учитељства у опште у свију фактора који проничу и условљавају народну просвету.

Ако је икад ваљало да смо устаоци то је сада томе време. Министар просвете попрећује првом опоменом у Бачкој а ваљда већ на другим странама верозаконским школама. У Граници је каос. Будимо будни и на опрезу — тиче се будућности народа. Сваки може само ако хоће — али треба хтети, треба смети — а све у добру срећу и бољи час по нас. С. В. П.

НАЈНОВИЈА НАИМЕНОВАЊА.

У Угарској се журно ради на унутрашњем преустројству целе земље. Влада се мађарска са грозничавим напором жури, да што пре збрише и последњу сенку уставне слободе у Угарској, па да целу земљу опаше у крути ланац апсолутизма, да свуколику силу и власт прикупи у своје руке, и народ у земљи тако стегне, да не може ни гласка од себе пустити.

Ми смо већ више пута у овоме листу показали, шта се смера са новим реформама, које садања влада мађарска у земљи уваћа. Мађарска већина на угарском сабору није тако малоумна, да не увиђа, да је новим законом о преустројству муниципија покошена досадања самосталност и самоуправа муниципија. Зна то владина верна чета врло добро; али с друге стране позната је њима и цел, која хоће тим устројством да се постигне, па за ту цел радо и весело жртвују и своје „бедеме уставности.“ *Велики Мађарорсаг* — то је тачка, у којој се сусретају тежње мађарске владе и саборске већине, то је идол, коме се сви подједнако клањају, то је оно „златно теле,“ за које изневерише веру прађедовску и порушише све слободније установе у овој земљи, што су их векови створили. Тај велики Мађарорсаг може се, као што они радо спевају, постићи помађарењем немађарских народа у Угарској и подјармљењем суседних мањих народа и земаља, чије су заставе при крунисању угарског краља ношене. Да то све буде, нужно је да се сва сила и моћ у рукама владиним усредсреди, да би тако силна и снажна влада с једне стране могла што већма притиснути и тако по лако помађаривати све немађарске народе у земљи, који још никако неће да признаду да овде у овој земљи само „један неразделив мађарски народ“ живи, па по томе да и они ништа друго нису него прави Мађари; а с друге стране да би могла с одрешеним рукама с поља радити. То је цел свима новијим већим реформама у Угарској, то је смисао закону о народној настави, који са својим „општинским“ школама хоће да помађарује; то је најпосле цел законима о преустројству муниципија и о уређењу првостепених судова.

Међу тим са свим је друго питање, да ли ће они ту своју цел постићи. Ваљда није ни другим народима у овој земљи врана мозак попила, да не виде, куда ти Мађари смерају; а ако је стало до јуначке мишице, ваљда је има и осим Анпрашијевих хонведе и у другим земљама.

Но влада мађарска не мисли на то, она се не обазире ни на лево ни на десно, него правце јури својој истакнутој мети, док не наиђе на танак лед. Она се жури, да нова година, која наступа, затече целу земљу у новој одећи, у новом облику, са свим преображену.

Најпре се почело са припремама за преустројство муниципија, а сад се прешло и на преустројство судова. Први су кораци већ учињени, постављени су владини органи, који ће цело дело преустројства руководити и по жељи и намери владе извршити га.

То је учињено наименовањем великих жупана и председника краљевских судова.

С радозналошћу смо ишчекивали та наименовања, не што би можда у томе каква интереса имали, него да се још један пут и то много боље и јасније него до сад уверимо о цели и смеру мађарске владе. Ми смо, — искрено да речемо, — држали да ће влада мађарска ипак толико опазна или бар лукава бити, да не ће баш са свим отворено очи у очи изићи на среду са својим плановима, него да ће своје трагове колико толико крити; али се у мишљењу нашем преварисмо. Мађарска влада или је тако занесена у својој ревности за што скоријим остварењем великог Мађарорсага, да ни на што не мисли, ништа не види и не чује, и да не зна већ шта ради; или се тако силно узда у своју уображену моћ и снагу, да се ни мало не устручава с отвореним визиром ступити на среду и огласити рат свима осталим народима у овој земљи, који не ће да се клањају богу мађарскоме; јер само тако можемо себи протумачити наименовања великих жупана, а нарочито наименовања председника судских.

Да разгледамо само мало по ближе та наименовања.

У закону о такозваној „равноправности народности“ стоји у §. 27. изрично, да ће се у државни на званија, а нарочито за велике жупане, постављати људи *из разних народности*, који су у нужним језицима вешти, а и иначе способни. Тај су закон сами Мађари и данашња њихова влада, уз протест немађарских народа, скројили по своме ћефу, па ево ни тај закон не испуњавају. Погледајмо, ко су новонаименовани велики жупани, па ћемо видети како се тај закон одржава. Али још много много и горе, горе стоји том погледу са наименовањем судских председника, које ових дана званичне новине донеше. Истина да се при постављању великих жупана у Бачкој, како у жупанији тако и у варошима, обишао пропис горе напоменутог закона, но ипак има примера, где су га се у неколико и држали, као што је у банатским варошима постављен Србин један, и у кикиндском диштритку опет Србин; наравно са свим друго је питање, какав је тај Србин, и да ли су диштрикћани с њиме шта добили. Али са свим друкчије стојимо са наименовањем судских председника; ту је тек загрдило. У целој Бачкој, па и онде, где су Срби у већини, поставише за председника суду Мађара, или што је још горе, помађареника, јер пословица вели, да је потурица гори од Турчина. Нови Сад, средиште овостраног Српства, доби таког председника. А у кикиндски дистрикт, то чисто овејано гњездо српских соколова, и ту се увуче туђа врана; и чисто српском дистрикту не могоше дати Србина, него поставише некаквог Хертелендију, за кога не знамо какве је народности, само толико знамо да није Србин, а по имену судећи, рекли би да ће и он бити какав помађареник. Од 86 наименованих председника само су два Србина, и то један у Бији, а други у Сегедину; поставили су их тамо, куда не треба. Са свим је јасно, како је то по плану рађено: да се не би могло рећи, да се баш ни један Србин не поставља за председника суда, ево су поставили двојицу, али наравно онде, где их Срби не требају а међу Србе су метнули саме помађаренике. Влада не може рећи, да није било способних Срба за та места, јер ми знамо извесно, да су се за Нови Сад тражили некоји Срби, који по способности не уступају ни једноме од наименованих председника; знамо да је за кикиндски дистрикт било кандидата Србаља, који у сваком погледу далеко премаша скоро све од наименованих, а највећма онога, који је њему претпостављен само за то, што није Србин. Али наравна ствар, то не иде у рачун влади мађарској, јер ти људи, ма да би иначе били владини приврженици у сваком другом погледу, ипак им се не може одрећи и да имају српска срца и српске крви, па не би могли тако добро и верно послужити политици великог Мађарорсага. Ту лежи кључ целој овој загонетци, и ако је то још за кога заиста била загонетка.

Влада је мађарска до сад у свему са свим доследна била својој започетој политици; па нека је, нек тера тако и даље, нека тера ту своју доследност до крајности, па и за друга судска званија, као приседнике код суда, среске судце и т. д. нека не поставља ни једног Србина, него у Новоме Саду и кикиндском дистрикту, па и на другим странама међу Србе нека понамешта све саме корените Мађаре и помађаренике. Нека је, нек тера до крајности; што год даље буде терала, тим боље, јер — притиснуто јаче све на више скаче.

Илија Вучетић.

ДОПИСИ.

Из банске крајине 5. септ. — На једном заспа сва хука бука о Орешковићу и Андрашију, о њиховим уговорима и преговорима относително нас, војене крајине и крајишки шума. Из новинарске препирке с једне и с друге стране не можемо знати, ко право има, дали Орешковић, дали Андрашије? У колико ми познајемо и једног и другог, то их у један ћитап биљежимо, јер нам се чини, да су нам подједнако пријатељи; и ако Српство или Хрватство од њих своју срећу ишчекивало буде, то је вражијим трагом и једно и друго прошло. Не чудимо се ми Андрашију, што је он с Орешковићем преговарао и уговарао, јер то његов положај изискује, да се он са сваке стране, пак и од највећег подлаца користи; али је нами то зазорно, који је враг Орешковића у тај посао уписао, и како се он усудио без нашег знања, без питања и договора о нашој судбини са својим и нашим непријатељима преговарати. Ко с непријатељом шурује, тај нам је исто непријатељ, и ништа више. Ми смо у велико били радознали да дознамо: ко су то што их Орешковић своје личне и политичке пријатеље назива? Ми смо за цјело држали, да то народна странка у Хрватској, т. ј. вође те странке, као: Вончина, Мишкатовић, Мразовић и други, али може бити Срби из војводине. као: Милетић, Суботић, Павловић и други бити морају, и све смо употребљавали да к закључку дођемо и дознамо: око које се осовине сва та ствар окреће. Хрватски родољуби и вође народне странке говоре: да они већ одавно Орешковића за политичну завреднцу сматрају, и да је много старије врјеме, од како је он код њих поверење изгубио, него што се датира оно доба од како он с Андрашијом, Бечом и т. д. пријатељствује. Сам Мишкатовић у разговору на пароброду путујући у затвор у Брод, говораше једном нашем познанику: да је Орешковић више пута у Сисак и Загреб долазио, и то сваки пут у другом виду. Било је времена, рече г. Мишкатовић, кад се Орешковић за српске владе изасланика издавао, а најпосле и приногорског, и бог те пита каквог све не, али му они т. ј. народна странка никад ништа вјеровали нису, нит су га они овластили, да он с Андрашијом уговарао и преговарао. То су факти који су јасни, то би г. Мишкатовић и на јавности свој израз потврдио. Да Орешковић ни са србским народњацима и вођама с ову страну Саве и Дунава преговарао није, и то је истина, која се порећи не може. Ко су и где су ти пријатељи г. Орешковића? Судећи по Кватерниковој и Старчевићевој „Хрватској“ ни они с њим у један рог не пушу. Сувишно нама би врло мило било, да нас је наш земљак Орешковић с његовим пријатељима упозна, а то ако хоће још учинити може, само нека нас од његових пријатеља, као што је његов Андрашија приштеди, и може слободно и од других, баш много љубопитни нисмо, пак да то и Вагнер буде.

Нами је с једне стране врло жао, што се Орешковић у тај посао записао, он служећи као капетан у петрињској пуковнији, био је официр слободоумни и родољубиви, него што су многи други. Пригодом босанског устанка 1858. год. он је босанском народу приличне услуге учинио, и не може се казати, да у неком малом предјелу као што је Дубица и Костајница преко Уне неко повјерење уживао није, и када би он свој рад свастно наставио, и у друге се петљарије пачао није, то је данас сутра своме народу користити могао, а сад је и оно мало поверења изгубио, и једва да ће га до бојног поља икада више повратити.

Посрнуће Орешковића на политичком пољу, може сваком за равнање послужити. Који год између Срба и Хорвата с Андрашијом и Бајстом из једне здјеле грах (пасуљ) једе, по вражјем ће поћи трагом. Нема од шуровања ништа. Наша браћа у Кривошијама нису шуровала већ подјелише мегдан, и славно побједише и своја права надвладаше. Да је и нас Орешковић тако учио, паметније би био учинио, а

на овај начин што је тражио, то је и нашо. Сејо је вјетар, а косиће буру и олују. Ми опет Орешковића из ћитапа наших народњака небришемо, само то на ново с делом посведочити мора, и тек ће онда штогод повјерења стећи.

Мађари обарају на нашег попа Луку Мандића и бившег официра Груборовића стотину јада, што ови мађарске симпатије не шире. Међу Србима неграби мађаронство корјена, у Србина тврђа вјера од камена, а љубав к народности од самог челика. Радујемо се што чујемо да се наша браћа у кнежевини Андрашијева пријатељства одричу. Тако браћо жив вам бабо! манте се лаганих ствари, и покаште свету да Србин свуда живи још. Ах! залетих се далеко, што вам из овог краја проговорих о Српству, и што не рекох о православним Хорватима. Али нека наша браћа опросте. Ми њих признајемо да су Хорвати, желимо им сва добра овога свјета, да побједе, где помоћи узтреба, ту смо ми увјек с њима, јер се за једну светињу, за нашу општу слободу и самосталност боримо. Нека и они узраде као и ми, пак смо сутра слободни. Срба нема мађарона т. ј. православни Хорвати лако се пребројити могу, који Андрашију скуте носе и у руку га љубе, а поједини као „пресветли од Блазког“ и њему подобни много не значи, јер маса говори. Ако буде живота, код прве згодне прилике биће свега више, а до тога времена с нами Бог. *С. Срборадић.*

(У.) С босанске границе 26. авг. — Кад је год буд на ком месту говор о српској влади, особито ако је о неким погрешкама и недостатцима говори, то се такови људи наравно на дотичном месту као противници Србије и Српства сматрају, а и сваки је такови опасности извржен. Излишно би било доказивати, и о томе говорити, да ни један прави и искрени Србин, пак живио он под мамузом султана, Бајста или Андрашија, Србији, српској влади, али у опште Српству непријатељ бити не може, те ако се по гдекоји пут о србску владу очеше, то ради из невоље, која га на то нагони. Већ је више пута о томе говорено и доказивано, да ни један народ на евету није тако у иноземству зло заштићен, као што су баш Срби из кнежевине Србије. Каквих неприлика да данас не имадоше српски путници и трговци у Турској; каквих огромних штета морадоше они претрпити? Пак од тога свега ником ништа. Српска влада још се никада озбиљно и својски ни за једног свога поданика заузела није. Разбојничко убијство Цветка Павловића у Рушчуку на швабској лађи, оконча се с неколико дипломатских нота, и што Турци неколико гроша годишње помоћи Цветковој породици дају.

Сад ћу вам навести један пример, који ће колико вами, толико и српској влади за правац послужити, а к тому се потпуно уверити, да се користи Срба у иноземству ни онолико не заступају, колико се бар заступати могу.

Марко Богдановић и Тодор Бабић старином из Главице и Глобиња крунске нахије у босанској крајини, изселили су се још 1858. године из Босне у Србију. Наравна ствар да су исти још средства у Босни оставили и после више година зажеле да своју родбину и стару домовину посјете. Као српски поданици с редовним путницама издате им од стране београдске полиције дођу они у своје родно место, у нади, да им као српским поданицима имајући српске путнице у рукама нико ништа учинити не може, док они законе оне земље на којој се находе не прекораче. Као што је у Турској нарочито у Босни обичај, то се српским пучницима њихови српски пасоши одузму, и сваком се турска тескера даде. Тако и Марко Богдановић и Тодор Бабић дођу у своје родно место с турским тескерама које Турци одма поприме и у Бишће у тавницу баце, где се већ одавно у најцрњем стању находе и скорије ће ако помоћи не буде на други свет путовати. Тај догађај на сваки начин већ је одавно особито од стране Бабићове родбине из Обреновца српској влади достављен, али на жалост ова још до данас ништа у корист страдалне браће не учини.

Тек је питање, зашто су Турци речена два српска поданика затворили? Они су били султанови поданици, и кад је оно 1858. народ листом из Босне бегао, то су и они живот спасли, и у Србију се преселили. Пуних тринајест година живили су у Србији, вративши се у Босну да посјете своју родбину, и сад да животом плате. Србија и српска влада треба да све могуће употребе и своју браћу избаве, а ако то неучини, то доиста незаслужује да име државе и владе на себи носи. Док год Србија у таким појавима једаред своју озбиљност не покаже, то ће се Турци свагда са Србима играти, и где год узмогну њихове користи под ноге бацати.

Свршена је парница, коју је северо-немачки конзул Блау с босанском владом ради убијства у Приједору водио. Породица убијеног мјерника и оштећени пруски поданици, добиће 120.000 форината, а кривци већ су кажњени.

НОВИ САД 11. септ. Као што смо разумети могли, био је један од најглавнији предмета прошле гл. скупштине овов. представништва извештај депутације, која је била на инштелационој свечаности вел. жупана у Суботици. Извештач је био г. судац Јова Радовановић и реферовао је тако подробно о свему, што је депутација чула и видела, да није пропустио навести ни то, како је вел. жупан одговорио новосадској депутацији, да је и он славенски син, ал' да му је врло жао, што не зна званично већ само приватно српски говорити. Затим је градоначелник одмах донео предлог, да се изабере један одбор, који ће се имати постарати о дочеку вел. жупана, кад исти у Нови Сад приспе. Но како ова ствар не беше од мале важности по неку господу, то се овај предлог одмах не прими, него се читава дебата разви о томе како да се вел. жупан дочека и какав упутак да се да овом одбору. Најревноснији говорник беше опет Јова Радовановић, предложив, да у записник уђе, да се вел. жупан не само пристојно него и пријатељски дочекати има, и већина глав. скупштине на ово — пристаде. Затим је дошао на тапет извештај санитетског одбора о припремама, које би се имале учинити прот колере, која се све већма према граници Угарске шири. Ко познаје нездраву околину Новога Сада, тај ће знати у колико је ово важнији предмет од дочека вел. жупана, па ево шта се у том погледу учинило. Чим су се санитетски предлози прочитали, изјави градоначелник, да су то врло лепи предлози, али да новаца треба, да се ти предолзи извршити могу, варош пак новаца нема, и тако се ова велеважна ствар даље ни претресати не хтеде, него се онако као од беде упути на магистрат, да овај, ако коју мраку у каси нађе, гледа, да у овом погледу што учини.

Овако гл. скупштина, сад да кажемо шта је и одбор за дочек вел. жупана учинио. Овај је одбор као што чујемо јуче држао своју седницу и осим осталога трчкарања и клањања закључио и то, да се у славу вел. жупана има о варошком трошку дати велељепна част, на коју ће се само „избрани“ позвати, а осим тога даваће се и банкет на ком ће о варошком трошку банда свирати а уједно ће се све, што на том банкету вел. жупан и пратња му консумира, из вар. благајне платити. У овај одбор за припрему, „јастија“ и „питија“ о варошком трошку изабрани су: градоначелник, Јова Радовановић судац, сенатор Алексић, фискал П. Бала, представници: Сима Марковић, Ђ. Кондороши, Мар. Поповић, Јов. Лангхофер, Ј. Белохорски и Сава Суботић.

Господо, који у овом одбору имате главну реч, допустите да вас опоменемо, да сте се јако захукали. Ми смо одавно приметили метаморфосу, која се с вама постепено збива, од како је муниципски и закон за судове санктификован, ал' смо досада ћутали, знајући да erare humanum est, и уверени, да ће вас публиковање грозничаво очекиваних наименовања бољем чему научити. Но ви канда хоћете консеквентно да останете на трновитом путу „meae culpae“ и зато вам вичемо: лакше! Ви нисте властни нити смете и по паре варошкога новца потрошити на дочекивање и чашћење мађарских чиновника, сталних Аст-ова. Варош, која нема новаца, да поштено и савестно стечене заслуге награди, која нема новаца да најнужније санитетске припреме учини, нема новаца ни за части и весеља, а баш и да има, не сме имати. Зато још једаред: лакше мало! иначе можете рачунати на „благонаклоно руковање“ ал' и на нешто, што у записник може доћи, и што тамо вечито остаје. —

— Данило Ирањи управио је у саб. седници од 8. септембра на мин.-председника ову интерпелацију: „Почем је хрвацки званични лист последњих дана званичан оглас донео, *да се хрвацки сабор до 3. (15.) јануара 1872.* одгађа; почем је тај сабор већ једанпут сазван, и за тим одма одгођен, почем су ти поступци за мађарски сабор од непосредних интереса, јер је хрвацки сабор своје изасланике на саветовања у општим стварима у мађарски сабор послао и по нагодбеном закону у случају, ако се хрвацки сабор и одгоди стари заступници његови своја места у угарском сабору задржавају, док се год хрвацки сабор наново несазове и нове посланике овамо непошаље; почем је тим новим одгађањем хрвацки сабор могућности лишен, да нове посланике у угарски сабор пошаље и по томе у расправљању општих нагодбених ствари ови стари заступници хрвацког сабора, код којих већ и поверење земље и народа истиче; почем се тиме једва желано споразумлење између те две сестринске земље нарушава, то ја питам господина министра председника:

1. Је ли му та званична објава о одгођењу хрвацког сабора позната? 2. Ако јест, је ли господин министар председник томе допринесењу стања ствари и сам што допринео? 3. Какви су га узроци побудили, да тако решење Њ. велич., краљу саветује? Ја се надам, да ће ми господин министар председник на то питање што скорије одговорити изволети. —

НОВИЈЕ.

Праг 7. септ. Једна бечка вест јавља племићком клубу да се породио врло жесток бој између гр. Бајста и Хохенварта; скорим ће се и решити.

Берлин 7. септ. На овдашњој се берзи проноси глас де се у Паризу ушло у траг бонапартовској завери међу војницима. Позатварани су многи агенти што су из Лондона приспели у Париз.

Котор 8. септ. Амо је приспео кнез Толстој носећи за сутрашње крштење црногорском престоленаследнику повојницу од 10.000 дуката. — Цар Фрања Јосиф телеграфски је честитао.

Цариград 8. септ. Војска ће се уредити по начину пруске војске. Сајид Ефендија постао је министар унутрашњих посала.

ПАЈА МАРИНКОВИЋ.

Велики је губитак постигао српско народно позориште. Паја Маринковић један од најврснијих чланова српске народне позоришне дружине премину у Вршцу 4. септембра о. г. у 39. години живота свога. Покојник је лепо име и леп глас стекао себи у народу српском и као глумац и као рачунар и економ народнога позоришта, тако, да ће му се тешко моћи наћи заменик. Међу свима српским глумцима нема ни једнога, који би знао доброћудне људе тако приказивати као Паја Маринковић. Ко га је год гледао као „Букала“ у „Старом баци“, као „Мишела Перена“, у комаду под истим насловом, као „Пијера“ у „Париском кочијашу“, као „капелана“ у „Госпођама и Хусарима“ и у многим другим комадима: тај ће се увек живо сећати његове вештачке игре, која је тако природна била, да те је занела, да ниси ни помишљао, да је то само глумачка игра. Тако исто не ће скоро родити мајка српскога глумца, који ће умети тако достојанствено приказивати краљеве и војводе српске. У томе га је много помагао јасан глас, леп српски говор и витак стас. И као рачунар и економ вршио је своје дужности савесно, тачно и поштено, тако, да је и управљајући одбор записао у своме записнику тугу над његовим губитком и одредио да му се жени и ћери изрече саучешће одборско у тузи њиховој. И заиста покојник је и као глумац, и као отац и муж, и као друг и пријатељ, и као човек и Србин, кога је одушевљавало све што је лепо и добро, племенито и истинито, у пуној мери заслужио, да му српство неувели венац признања оплете и да му рекне: Лака ти земља била и вечан спомен међу браћом твојом!

ПОЗИВ
НА
СЕЛО

што га приређује досадањи обични одбор у дворани „српског друштва за радиност“ у понедељак 13. (25.) септембра о. г.

На селу ће певати певачко друштво „друштва за радиност“, а говориће брат Ђока Мијатовић.

Цена је на уласку 30. новаца.

Почетак је у ½8 сахата у вече.

У Новом Саду 11. септембра 1871.

ОДБОР.

ПОЗИВ.

Сваки онај, који се за предмете предстојеће епархијалне скупштине темишварске дијецезе интересује, нека изволи дана 26. септембра по наш. у 3. сата по подне у црквено здање на јаван договор у Вел. Кикинду доћи. ОДБОР.

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

Нови Сад 10 септ. 1871. Довози на овдашњој пијаци јесу од последњег мог извјестија, врло јаки, а све што се довезе брзо се и радо по доброј цени купује. Такођер са горњи пијаца долазе о промету пријатне вјести.

Жито чисто 82. 83. цол. цента, бечка цента 6 фор. до 6 фор. 50 нов.

Зоб 3 ф. до 3 ф. 10 н. бечка цента.

Јечам 2 ф. 80 н. до 3 фор. бечка цента.

Кукуруз 3 фор. бечка цента 3 ф. 60 н. до 3 ф. 80 нов.

Пешта 9, септ. Продаја шенице данас је била врло слаба; промет је био 15.000 мерова а цене су остале сталне. Остала рана је такођер имала слабу распродају, али цене су остале сталне.

Званично бележено је:

Шенице потиске 87 *ft.* 7 ф. 5 н. 85 *ft.* 6 ф 65 н. 84¾ *ft.* 6 ф. 67½ н. 84¾ *ft.* 6 ф. 80 н. 84½ *ft.* 6 ф. 65 н. 84 *ft.* 6 ф. 62½ н. 84 *ft.* 6 ф. 67½ н. 81 *ft.* 6 ф. 32 н. Све за три месеца. — Банацке 84½ *ft.* 6 ф. 60 н. — Пештанске 82 *ft.* 6 ф. 40 н. Све за три месеца. Све на цол. центе.

Раж 78—80 *ft.* 3 фор. 50 нов. на каси.

Јечам за рану 72 *ft.* 2 ф. 45 н. за пиво, 73 *ft.* 2 ф. 70 н. Обоје на каси.

Узанц-зоб 1 ф. 72 н. до 1 ф. 73 нов. за септ.-окт. 1 фор. 85 нов. до 1 фор. 86 нов. за нову годину.

Мед задржао цене.

КУРЗ ОД 11. СЕПТЕМБРА.

Сребро — — — — — — — — — — — —	120.—
Дукати — — — — — — — — — — — —	5.75

ОГЛАСИ.

Бр. 2380. — Civ.

ЕДИКТ.

Од стране суда сл. кр. вароши Н. Сада овим се сви они позивају који мисле и држе да какво наследно право на заоставину по умрлом Панти Лучићу састојећој се из једне куће у Н. Саду под бр. 2277. имају, да то своје право за време од 45 дана бројећи од трећег увртшења овог огласа у овом листу — суду овом писмено пријаве, тим известније што ће се у противном случају и по истечењу овога рока горепоменута заоставина на име суду овом познате наследнике грунтовно преписати.

У Н. Саду 7. августа 1871.

Радовановић с. р.
вар. судац.

2—3

Бр. 139.

ОБЈАВА.

Од стране управе српске учитељске школе у Сомбору, овим се јавља да ће се школска 1871—72. година 19. септембра отпочети. Пре тога 16. септембра понављаће испите приправници I. и II. разреда, који су из појединих предмета једва довољан успех показала, а 17. и 18. септембра трајаће уписивање.

По смислу закључка српског народног сабора, примаће се у ову учитељску српску школу не само ученици него и ученице.

Ученици, имају се најдаље до гореобележеног рока код управе пријавити и и ове сведочбе показати: 1. Крштено писмо за доказ, да су 15. годину живота навршили. 2. Сведочбу о томе, да су четврти разред ђимназијалне или грађанске или трећи разред реалне школе с' првом класом свршили. 3. Лечничку сведоџбу о добром стању здравља свог, особито о здрављу грудних органа, уз то ће имати сваки приправник још и пријемни испит из српског језика пред наставничким збором положити.

Ученнице имају сведоџбама доказати да су 14. годину живота навршиле, да су потпуно здраве и да су више народне школе свршиле. Како код нас још оваких школа нема, то ће се за сада и оне ученице примати, које су обичну српску народну школу с добрим успехом свршиле; али ове имају строги пријемни испит из свију за четврти разред главне српске школе прописаних предмета, пред наставничким збором ове учитељске школе положити.

Школски течај траје три године.

При уписивању плаћа сваки приправник и приправница по 1. форинту а. вр. на потребе школске а 1. форинту на папир за краснопис и пртање преко целе године.

У Сомбору 9. септембра 1871.

1—2 **Управе Српске учитељске школе.**

СТЕЧАЈ.

У општини Товаришкој упразњено је место српског женског учитеља, с којим се скопчана годишња плата са 360 ф. ау. вредн. у готовом новцу, — огревом, станом и баштом. —

Сви они, који себе посебним за ово званије осећају, и препарандиски курс у Сомбору су свршили, имају своје нуждним прилозима снабдевене молбенице овом школском одбору до 30. Септембра о. г. поднети. —

У Товаришеву, 1. Септембра 1871. —

Милослав Грујић, перовођа: 3—3 **Прока Илијин**, предс. шк. одбора.

К. бр. 207. — П. о. ех. 1871.

НАТЕЧАЈ.

Од стране обћинског поглаварства села Крушедола разписује се овим на учитељско место у Гргетегу натечај, с' којим је званьем скопчана годишна плата у готовом новцу од 200 фор. а. вр, 2. хвата тврдих дрва и слободан стан.

Просителји имају своје молбенице подкрепљене са нуждним документима најдуже до 30. септембра 1871. по римском подписаном поглаварству поднети.

Уједно се примећује да ће препаранди првенство имати.

У Крушедолу 13. септ. 1871.

Јован Баић с. р. бележник. **Павле Суботић** с. р. общ. судац. 3—3

МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА
ПАВЛА МИРОСАВЉЕВИЋА
у Новом Саду,
потребује једног практиканта или шегрта. 3—3

У кући ПАВЛА МАЧВАНСКОГ у Новом Саду под бр. 37. даје се 1-га маја п. р. 1872. један велики дућан са 1 великом собом за писање у најам. Ближа условија могу се дознати код властника куће. 2—3

ОБЈАВА.

Част ми је целој а особито путујућој публици до знања ставити, да сам постојавшу гостионицу „код белог крста“ од 1. нов. т. г. под закуп узео, али исту у „Einker“ преобратио.

Трудићу се да поштовану публику јефтиним пићем јелом квартиром тако исто с подвозом послужим. С тога многобројну посету молим.

У Вел. Кикинди. **Ђорђе Николић** угоститељ.

1—3

КУЋА У КАМЕНИЦИ

бр. 237 и 43 мотике винограда покрај друма черевићког, даље кућа у Новом Саду бр. 669. продају се из слободне руке. Ближи услови могу се дознати у властелинској писарни у Каменици и код адв. А. Б. Јовановића у Новом Саду. 3—3

ШПЕЦЕРАЈСКА ТРГОВИНА
Јосе Обрадовића
у Вршцу,
потребује једнога млађег помоћника, практиканта и шегрта, који могу одма у радњу ступити. 2—4

ДО
100
БИЛИЈАРА

нови од 200 до 500 фор., а на којима се већ играло од 100 до 200 фор.

ВИШЕ СТОТИНА
КЕ-ОВА
од 1 фор. 50 нов. до 6 фор.
БИЛИЈАРСКИ КУГЛИ

и свију други ствари за билијар, може се свагда добити у **стовариштy** код

Јована Книла,
ц. кр. искључ. прив. билијара фабриканат
Wien. Rossau, rothe Löwengasse Nr. 5.

1—6

У мојој мануфактурној трговини потребујем
ЈЕДНОГ ДОБРОГ ПОМОЋНИКА
са платом од 200—250 фор.

Ђорђе Јанковић
у Митровици.

2—3

Едуард Гринвалд,

препоручује поштованим муштеријама као арендашима, бирташима, економима и сваком трговцу своје особито велико на избору стовариште

ВИНА, РАКИЈЕ И ШЉИВОВИЦЕ,

стара и нова бела и црна по најјевтинијој цени, тако да би свака она поштована муштерија која би ми част поклонила и макар пробе ради ме походила, уверење добила и мени за навек као верна муштерија остала.

Моја је девиза солидно поштено па јефтино. Стовариште и канцеларија је у сопственој кући у казанџијском сокаку до г. Камбера код „ЦРВЕНОГ БУРЕТА.“ 13—15

Властник и издаватељ др. Свет. Милетић. Одговоран уредник Стеван Поповић. Српска народна задружна штампарија.